

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ НАУК ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
ТА ЛІТЕРАТУРНОЇ ТВОРЧОСТІ імені АНДРІЯ МАЛИШКА
КАФЕДРА КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

*Всеукраїнська науково-практична конференція
до Дня української писемності й мови та
150-річчя Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка*

УКРАЇНСЬКА МОВА ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА В УКРАЇНІ І СВІТІ

9 листопада 2018 року

Київ – 2019

*Схвалено рішенням Вченої ради НПУ імені М.П. Драгоманова
(протокол № 3 від 29 листопада 2018 року)*

Українська мова вчора, сьогодні, завтра в Україні і світі:
Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції /відп. ред.
С.В.Шевчук, відп. за випуск С.В.Глущик, О.В.Дияк. – К.: Вид-во НПУ
імені М.П. Драгоманова, 2019. – 126 с.

У збірнику вміщено доповіді мовознавців, молодих учених і студентів, які брали участь у конференції. Тематика доповідей охоплює питання мовної політики в Україні, аспекти професійної комунікації в сучасній освіті, проблеми лексикології, морфології, термінології та фразеології української мови.

Для аспірантів, студентів-філологів, учителів української мови загальноосвітніх шкіл та гімназій.

Редакційна колегія:

Шевчук Світлана Володимирівна, завідувач кафедри культури української мови, академік АН ВО України, кандидат філологічних наук, професор – **відповідальний редактор;**

Лобода Тетяна Михайлівна, доцент кафедри культури української мови, кандидат педагогічних наук;

Глущик Сергій Васильович, доцент кафедри культури української мови, кандидат філологічних наук – **відповідальний секретар;**

Дияк Олена Володимирівна, доцент кафедри культури української мови, кандидат філологічних наук – **відповідальний секретар;**

Підкамінна Людмила Василівна, доцент кафедри культури української мови, кандидат філологічних наук;

Виноградова Юлія Борисівна, старший викладач кафедри культури української мови.

*Дияк Олена,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, м. Київ,
кандидат філологічних наук, доцент*

ПРИЙОМИ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ

Сучасні освітні технології, активно впроваджувані в практику навчального процесу, зокрема й вищої школи, зумовлюють нові підходи до вивчення лінгвістичних дисциплін, а також узалежнюють методи, прийоми і засоби навчання.

Безумовно, й понині чільне місце з-поміж методів навчання належить слову вчителя (викладача), що дає змогу, виокремлюючи головне, акцентуючи на ньому увагу, послідовно і систематизовано подавати матеріал. Метод бесіди активізує слухачів (студентів), виявляє ступінь підготовленості їх до сприйняття нових знань, визначає здатність засвоювати навчальний матеріал. Для закріплення здобутих знань ефективним є метод вправ. Проте успішному формуванню досвіду творчої діяльності сприяють активно використовувані інтерактивні методи.

Одним із напрямів модернізації сучасної освіти є впровадження в навчальний процес інформаційно-комунікаційних засобів навчання, особливо унаочнювальних (візуалізації).

Візуалізація – «одержання видимого зображення яких-небудь предметів, явищ, процесів, недоступних для безпосереднього спостереження» [1, с. 145]; «демонстрація фізичного явища чи процесу у зручній для зорового сприйняття формі» [2, с. 140]. У навчально-освітній діяльності візуалізацію трактують як створення та подання графічного образу текстової чи математичної інформації, що робить її наочною, а отже, зручнішою для аналізу та осмислення [3].

Питанню візуалізації освітньої інформації приділяло увагу чимало науковців, зокрема Б. Бадмасв, Р. Гуріна, Б. Депортер, В. Каган, Г. Селевко, М. Хенакі, П. Анохіна, Е. Артем'єва, Н. Жинкіна, Д. Поспелова, А. Смірнова, А. Соколова тощо, наголошуючи, що візуалізація сприяє успішному сприйманню і запам'ятовуванню навчального матеріалу.

Поширеними нині в навчальній діяльності є такі прийоми візуалізації, як буктрейлер, інтелект-карти, інтернет-меми, лепбук, скрайбінг, хмари слів, скетчноутінг та ін. Ефективними вони є й під час викладання «Мовленнєвого етикету в комунікативній діяльності фахівця».

Сила вишуканого слова – це справжня зброя. І мета кожного фахівця – бути озброєним у всі часи і на всі випадки. Курс мовленнєвого етикету покликаний сформувати в студентів певні компетентності, тобто сукупність знань, умінь і навичок, зокрема моральну складову етикету в системі соціально-професійної комунікації, культурні стереотипи соціально-професійної комунікативності, поведінки в різних ділових ситуаціях (вітання, рекомендування, ведення неформальної бесіди, проходження ділового інтерв'ю) тощо. Мовленнєва діяльність, яка зумовлена потребами суспільства, становить основу мовлення. Саме свідомому засвоєнню типових мовних формул, вільному фаховому спілкуванню сприяють названі прийоми візуалізації. Проте лише на окремих, використовуваних під час викладання курсу «Мовленнєвий етикет в комунікативній діяльності фахівця», зацентруємо увагу.

Виправданим у навчальному процесі є метод портфоліо, який переконливо спонукає студентів до творчості, сприяє впевненості у застосуванні сформованих умінь і навичок. Однак для виявлення креативності можна запропонувати замінити портфоліо на *лепбук* – саморобну інтерактивну теку з яскраво оформленими пізнавальними матеріалами, яка має рухомі деталі, різноманітні кишеньки, конвертики, міні-книжечки тощо. Лепбук можна створювати як до окремої теми (як-от: індивідуальний проект «Я у професійному світі», комунікативну професіограму «Живе слово фахівця» та ін.), так і до курсу загалом.

Використання прийомів візуалізації покликане формувати інтуїтивне сприйняття інформації, зокрема ланцюжок «від хмари слів – до інтелект-карти».

Хмара слів – це візуальне відтворення списку слів, категорій чи міток на єдиному спільному зображенні. За допомоги хмар слів можна візуалізувати термінологічний та понятійний апарат з певної теми (наприклад, із тем «Ознаки культури мови», «Точність мовлення», «Правильність мовлення», «Норми сучасної української мови» тощо). Це сприяє швидкому запам'ятовуванню інформації. Хмару слів можна легко згенерувати власноруч або використавши спеціальні комп'ютерні програми.

Інтелект-карти як універсальний спосіб організації інформації дає змогу у зручному форматі викладати думки та формулювати висновки. Перевага інтелект-карт полягає в розширених можливостях – довільне додавання малюнків та інших допоміжних елементів. Складниками цього прийому візуалізації є: ключові (стрижневі) слова з теми; графічні зображення; стрілки, що поєднують змістові блоки. Вартісним є те, що хмари слів можуть ставати складовою інтелект-карти, набуваючи іншої зовнішньої форми,

зберігаючи притому сутність. Цей прийом можна використовувати і як відповідь до ситуативних задач або кейсів, і як нагадування про прямі і непрямі компліменти у професійній сфері.

Інтернет-меми доволі поширені нині в мережевому спілкуванні. Вони дещо нагадують шаржі, комікси, карикатури. Головне їхнє завдання – лаконічно й дотепно відтворити певне ставлення до події, ситуації, обставини, тим самим привернувши увагу користувачів соцмереж. Найбільш популярними та ефективними є інтернет-меми, що поєднують зображення та влучний жартівливий коментар. Цей прийом можна залучати для відображення мовленнєвих огріхів, помилок, аби вкотре нагадати про інтерференцію, яка шкодить позитивному образу фахівця. Отже, меми можуть допомогти розкрити теми «Чистота мовлення», «Норми сучасної української мови», унаочнивши недолугість, хворобливість, помилковість мовних конструкцій.

Результатом активного слухання є **скетчноутінг**, тобто візуальна нотатка (нотатка-ескіз). Скетчі створюють у реальному часі під час лекції, промови, презентації, наради, акцентуючи увагу на стрижневих тезах. Головне в скетчноутінгу – не малювання, а можливість коротко та швидко зафіксувати важливу, потрібну інформацію, поєднувати її, презентувати візуально. Цей прийом дає змогу продумати все в деталях та подивитися на проект зусібич [5]. Поширеними є кілька моделей скетчів [4], зокрема:

1. Лінійна – відображає інформацію по діагоналі (від верхнього лівого до нижнього правого кута сторінки); така інформація чітко структурована, має форму розповіді, легко сприймається.

2. Променеподібна – має форму велосипедного колеса із втулкою посередині та спицями, що виходять з неї; у центрі може бути тема (ім'я, портрет тощо); інформацію подано нелінійно, а отже, складно, тому такий скетч, буває, важко зрозуміти.

3. Вертикальна – подібна до лінійної моделі: інформацію подають потоком – згори донизу; скетч доступний та зрозумілий.

4. Траекторна – інформацію подають вертикально, горизонтально чи по діагоналі будь-якою формою: зигзагом, S-подібно, W-подібно тощо; зручна для зображення в покроковій послідовності.

5. Модульна – простір на сторінці – окремі частини (модулі), які містять різну інформацію або погляди різних людей (науковців, дослідників).

6. «Хмарочос» – подібна до модульної, проте на відміну від неї, поділяє сторінку на вертикальні панелі, що містять інформацію різних доповідачів, які виступають один за одним, наприклад, під час круглого столу (конференції, симпозіуму та ін.); для кожного спікера – окрема колонка (панель), угорі якої зазначено його ім'я (прізвище) чи зображений портрет.

7. «Попкорн» – інформацію можна розташовувати в довільному порядку, бо акцент зроблено на змісті, а не на формі, але випадкове, несистемне, нелогічне фіксування може ускладнювати сприймання скетчу.

Обравши певну модель, можна законспектувати будь-яку з тем лекційного курсу, приміром, «Комунікативно-риторичні якості мовлення», «Комунікація і спілкування: функції, типи, закони», «Принципи та максими спілкування» тощо.

Ще однією формою візуалізації навчального матеріалу є *скрайбінг* [3]. Це нова техніка презентації, винайдена британським художником Ендрю Парком, – ілюстрації «на льоту» фломастером на білій дошці (ватмані). Слухачічують і бачать інформацію, що полегшує сприйняття. Скрайбінг – це мистецтво відображати своє мовлення в малюнках в реальному часі (паралельно з доповіддю). Скрайб-презентація відображає стрижневі поняття розповіді та узалежненість їх. Як продуктивний інтерактивний засіб концептуалізації інформації скрайбінг почав першим використовувати в навчальному процесі американський викладач Пол Богуш, спростувавши поширену методику «читай параграф – відповідай на запитання». Переваги скрайбінгу очевидні:

- участь та увага аудиторії;
- якісне засвоєння інформації та запам'ятовування стрижневих моментів;
- зручне сприйняття інформації;
- можливість неперервного спілкування зі слухачами.

Крім того, візуалізація допомагає студентам організувати й аналізувати інформацію; за допомоги візуальних образів студенти легко інтегрують нові знання; візуалізація розвиває критичне мислення, вона є універсальною та доступною всій аудиторії.

Нині виокремлюють два види скрайбінгу: скрайбінг-презентація (використовують під час доповіді – схеми, малюнки, графіки) і відеоскрайбінг (ілюстрації, схеми у відеоряді). Формами скрайбінгу є статичні схеми, графіки; скрайб-малюнки; скрайб-розповіді (комікси); прості написи в різних стилях. Для створення скрайбінгу важливі три аспекти: навички візуалізації (скрайбінг перетворює тези на слова та образи), уміння працювати зі схемами (наочно демонструвати думку у формі графіків, діаграм, схем), навички спілкування з аудиторією (донести головну думку до слухачів, щоб залучити до обговорення).

Аби скрайбінг насправду був ефективним, слід пам'ятати про його етапи: 1) складання плану презентації; 2) аналіз ідей та образів презентації; 3) візуалізація (малюнки, аудіо- та відеоряд); 4) таймінг (час на висвітлення ідеї). Скрайбінг можна використовувати як під час лекційних, так і під час практичних занять.

Отже, використання прийомів візуалізації в навчальному процесі вимагає від викладача відповідної підготовки, а до створення і застосування візуальних матеріалів – усвідомлений підхід, треба також ураховувати особливості психічного розвитку студентів, їхні інтелектуальні спроможності та психологічні особливості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – С. 145.
2. Куньч З.Й. Універсальний словник української мови / З.Й. Куньч. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – С. 140.
3. file:///C:/Users/Administrator/Desktop/ПРИЙОМИ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ/9 прийомів візуалізації для використання на уроці — Журнал «На Урок».html
4. <https://studway.com.ua/sketchnouting/>
5. <http://weloveua.com/ua/sketchnouting-fiksiruem-idei-bystro-i-yarko/>

*Забіяка Іван,
старший науковий співробітник,
доктор філософії (PhD), журналіст,
кандидат історичних наук, м. Київ*

ОДНА ЗІ СТОРІНОК БОРОТЬБИ ЗА УКРАЇНСЬКУ МОВУ. МАТВІЙ ШЕСТОПАЛ: ДОЛЯ Й НЕДОЛЯ

Матвій Михайлович Шестопа́л (7.XI.1917 – 20.VIII.1986) – декан факультету журналістики КДУ ім. Т.Г.Шевченка 1955–57 рр., журналіст, публіцист, великий поборник української мови, а значить – і патріот, якому б 7 листопада 2017 року виповнилося 100 років від дня народження, має належати до пантеону патріотів України, якому повинні стоять пам'ятники не лише на його могилі, що на Лісовому кладовищі. Він є яскравим прикладом того, як одна людина здатна стати на боротьбу практично проти всієї системи, цим самим розділивши своє життя на **ДО** і **ПІСЛЯ** не заради власного майбутнього, а заради правди, заради майбутнього нації. До того ж оте досить благополучне **ДО** – успішна кар'єра військового (у 31 – майор), головного редактора великого видавництва (у 35 років), деканство на факультеті журналістики найпрестижнішого в ті часи університету України (у 38 р.) – не ставало **ПІСЛЯ** предметом душевних мук і ностальгій. Цей психологічний феномен має стати предметом окремих спеціальних досліджень журналістів, мовознавців, істориків і, безперечно, психологів. Адже, розпрощавшись із